

***Alkotmány, nemzet
és identitás II.***

Az alkotmányos
identitás
magyarországi
értelmezése

Kéri Veronika

2021. június

Az alkotmányos identitás magyarországi értelmezése

Kéri Veronika

Elemzésem, szorosan kapcsolódva előző tanulmányomhoz, ezúttal is az alkotmányos identitás tartalmi kereteit vizsgálja. Ennek során főként a fogalom magyarországi megjelenésére és értelmezésére fókuszáltam. Elsőként a fogalom nemzetközi szakirodalomban és a különböző nemzeti alkotmánybíróságok határozataiban megjelenő értelmezéseit két kategória párba soroltam, melyek a nemzeti-univerzalista, valamint a statikus-dinamikus elnevezést kapták. A magyar alkotmánybíróság alkotmányos identitást taglaló alaphatározatának vizsgálata alapján a fogalom magyarországi értelmezése leginkább a nemzeti-dinamikus keretek közé illeszkedik. A magyar alkotmánybíróság alapvető megállapításainak elemzését követően az alkotmányos identitással összefüggő alaptörvény módosításokat is vizsgálva megállapítottam, hogy az alkotmányozó a korábban az alkotmánybíróság által kijelölt úton haladva fogalmazta meg a vonatkozó alkotmányos rendelkezéseket.

Előző tanulmányomban arra kerestem a választ, vajon miképpen értelmezhető az identitás fogalma alkotmányjogi kontextusban, és mi lehet annak valódi tartalma? Ennek érdekében vizsgáltam az „identitás” fogalmának eredeti jelentését, valamint az alkotmányos identitás egy lehetséges tartalmi megközelítését mint egy politikai közösség állami működésről alkotott elképzelésének pillanatképét. Kitértem továbbá a fogalom megjelenésének kontextusára, megállapítva, hogy a fogalom elsődlegesen defenzív funkcióval bír, ami egyben alkalmazásának elsődleges célja is. Jelen tanulmányt - folytatva a korábban megkezdett gondolatmenetet - a fogalom dogmatikai elhelyezésével kezdem, ezt követően pedig rátérek annak magyarországi értelmezésére.

1. Az alkotmányos identitás értelmezési tartománya

Az alkotmányos identitás értelmezésének a szakirodalom és az alkotmánybíróságok gyakorlata alapján négy kategóriája azonosítható be, amelyek nem minden esetben különíthetők el élesen egymástól.

Létezik például olyan értelmezés, amely a fogalmat statikusan, egy meghatározott pillanatban megragadva közelíti meg, amelyet a jövőre nézve is megváltoztathatatlanak, valamint kötelező érvényűnek tekint. A statikus megközelítés ellenpárja a dinamikus szemlélet, amely az alkotmányos identitást, főként a nemzeti identitással szoros összefüggésben, egy folyamatosan változó, alakuló elemként tartja számon. Ezek mellett létezik egy másik kategória-pár is, amelynek lényege a nemzeti és „univerzalista” megközelítésekben ragadható meg. Vannak szerzők, akik az alkotmányos identitás fogalmát a nemzeti identitással azonosítják, legalábbis attól elválaszthatatlannak tartják. Ugyanakkor akadnak olyanok is, akik a nemzetközi emberi jogi jogelveket, az univerzális értékeket tekintik az alkotmányos identitás alapjának, elvetve a nemzeti elemet. A következőkben igyekszem e négy kategóriába sorolni ismert meghatározásokat, jobban megvilágítva ezzel azok tartalmi kereteit és a különböző értelmezésekkel kapcsolatban felmerülő nehézségeket.

Statikus vagy dinamikusan változó értékhalmoz?

Vegyük először a közös értékek változásának problematikáját, tehát a statikus és a dinamikus megközelítés lényegét. Az előző tanulmányomban már megállapítottam, a valóságban előfordulhat, hogy a nemzet aktuális identitása és a nemzet identitásáról az alkotmányban megörökített pillanatkép között disszonancia alakul ki. Egyértelmű ugyanis, hogy az írott alkotmányok statikusak, míg a nemzet identitása – legalábbis a dinamikus megközelítés alapján - folyamatosan változik. Minden egyes perc, amelyet egy közösség együtt átél, az identitásának részévé válik.

A dinamikus, folyamatosan változó értékhalmozként tételezett felfogásból tehát az következhet, hogy azok tartalma talán rögzíthető egy adott helyen és időben, ennek ellenére a rögzítést követően sem áll meg a folyamat. Ebben az esetben például egy

nemzeti alkotmányban elfogadott értékek csak az „alkotmányozó generáció” által összegzett pillanatképét adhatják az identitás elemeinek. Gary J. Jacobsohn szemléletes példája éppen az ebből fakadó nehézségekre világít rá. Törökországban, miután Kemal Atatürk szekuláris felfogásával összhangban lényegesen szigorítottak a muszlim öltözékek viselésének szabályain – többek között – az egyetemeken a fejkendők viselését is megtiltották. A török reformok tekintetében az „*alkotmányos célkitűzés, és a külső valóság közti szakadékra*”¹ következtethetünk az egyetemeken történő fejkendőviseléssel összefüggő sorozatos bírósági eljárásokból, valamint abból, hogy 2008-as közvéleménykutatások szerint a társadalom túlnyomó többsége támogatta az egyetemi hallgatók fejkendőviselését.² Ezek alapján joggal vethető fel a kérdés: ha adott esetben az alkotmányos identitás tartalmában a politikai közösség és az írott szó között disszonancia áll fenn, kinek az identitása kell, hogy érvényesüljön? Megtiltható-e a fejkendőviselés az egyetemeken, illetőleg rá lehet-e erőszakolni egy politikai, vagy kulturális nemzetre egy megfelelőbbnek tartott, jobbnak vagy értékesebbnek vélt „identitást”, ha azt ő nem fogadja el a magáénak?³

A másik oldalról viszont, amennyiben az alkotmányos identitást „megváltoztathatatlan” alkotmányos szabályokkal azonosítjuk, ahogyan azt például a német alkotmánybíróság tette, akkor az identitást statikusan értelmezzük és megfosztjuk egyik legfontosabb attribútumától, a folyamatos változástól. A német alkotmánybíróság például az alkotmányos identitás tartalmát legfőképpen a Grundgesetz örökkévalósági klauzulájához kötötte.^a Ezek alapján a Grundgesetz alapjogi rendelkezései örökös védelem alatt állnak, azok nem csak nem módosíthatók, de a német alkotmányos identitás részét is képezik.^b Bár a német testület ezt nem mondta ki, a „Lisszabon döntésében”⁴ meghatározott keretek arra engednek következtetni, hogy a testület a statikus szemlélet mellett döntött, amely ráadásul kevésbé a nemzet-specifikus értékek, identitásképző elemek irányából közelíti meg a fogalmat. A német megközelítés inkább a nemzetközi standardok – nemzetközi emberi

^a A Bundesverfassungsgericht „Lisszabon döntéséből”: „Ezen belül a szövetségi alkotmánybíróság mindig megvizsgálja, hogy ezen uniós aktusok folyamán az alkotmányidentitás érinthetetlen magva nem sérült-e meg, mely a Grundgesetz 23. cikke (1) bekezdésének harmadik mondatából következik, összefüggésben a Grundgesetz 79. cikkének (3) bekezdésével.” (BVerfG, 2 BvE 2/08 vom 30. 6. 2009.)

^b GG Artikel 79. Abs. (3) Eine Änderung dieses Grundgesetzes, durch welche die Gliederung des Bundes in Länder, die grundsätzliche Mitwirkung der Länder bei der Gesetzgebung oder die in den Artikeln 1 und 20 niedergelegten Grundsätze berührt werden, ist unzulässig.

jogi szabályozási rendszer – német alkotmányba való átültetését helyezi a védelem középpontjába, így azt mondhatjuk, hogy a német testület értelmezési tartománya a statikus-univerzalista halmazban helyezhető el.

Van azonban olyan eset is, amikor a fogalmat dinamikus, változó értékhalmozként jelölik meg. Ilyen például a magyar alkotmánybíróság alkotmányos identitást taglaló alaphatározata, amelyben a testület többek között kimondta, hogy az identitás nem statikus, taxatív felsorolható értékek sora. Éppen ezért a fogalom tartalmát az Alkotmánybíróság *„az Alaptörvény egésze, illetve egyes rendelkezései alapján, az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerint azok céljával, a Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban, esetről-esetre bontja ki.”*⁵ A magyar alkotmánybíróság alkotmányos identitással összefüggő gyakorlatával külön fejezetben foglalkozom, ehelyütt csak annyit emelek ki, hogy a Nemzeti Hitvallás, valamint a történeti alkotmány vívmányainak középpontba helyezése egyértelműen nemzeti megközelítésre utal, így a magyar értelmezés jól példázza a dinamikus-nemzeti halmaz jellemzőit. Ugyanakkor amellet sem mehetünk el, hogy a testület egyfelől tagadja az identitás körébe tartozó értékek statikus voltát, ugyanakkor azt is kimondja, hogy Magyarország ezekről az értékekről nem mondhat le, azoktól csak az önálló államisága, a szuverenitása elvesztésével fosztható meg.⁶

Ez a megállapítás úgy határozza meg tehát az alkotmányos identitás további attribútumait, mint az örökké érvényesülő, megváltoztathatatlan és adott esetben akár az Alaptörvény szövegétől is elszakadó értékek összességét.⁷ A határozat ezen bekezdésével összefüggésben okkal merülhet fel a kérdés: az alkotmányos identitás körébe tartozó értékek ezek alapján gátját képezhetik egy esetleges alkotmányozásnak, vagy alkotmánymódosításnak is?⁸ Ha a válasz igenlő, akkor viszont már korántsem olyan dinamikus a magyar testület megközelítése, sőt, valójában újfent az örök érvényű normák kérdésével találjuk szembe magunkat. Ha az alkotmánybírósági határozat indokolásának ezen részét vesszük figyelembe akkor a magyar döntéssel kapcsolatban is statikus megközelítést látunk, pontosabban statikus-nemzeti megközelítést, amely speciálisnak mondható.

Nemzeti megközelítések

Általánosságban megállapítható, hogy az esetek többségében – legalábbis ami a szakirodalmat illeti – a nemzeti megközelítés előrevetíti a dinamikus viszonyulást is. Ez természetszerűen következik abból, hogy a nemzetet és annak fejlődését, tapasztalatait, a megelőző korok vívmányait helyezik előtérbe, amely logikus módon nem pillanatképet feltételez, hiszen a tapasztalat a közösen átélt idők közös emlékezete, amely, mint ilyen, folyamatosan bővül, változik. Azon szerzőket tehát, akik az alkotmányos identitás nemzet-specifikus elemeit hangsúlyozzák a dinamikus-nemzeti kategóriába sorolom. Gary J. Jacobsohn például azt az álláspontot képviseli, hogy egy alkotmány „tapasztalati úton” szerez identitást. Meglátása szerint az alkotmányos identitás *„számos, a nemzet múltját kifejező törekvés és vélemény elegyeként jelenik meg...”*⁹, amelynek alapja a kollektív emlékezet és amely a nemzet kulturális személyiségének része.¹⁰ Akad olyan megközelítés is, amely szerint az Alaptörvény „személyisége” egyrészt genetikai, másrészt környezeti adottságokból tevődik össze, ezért identitását sok esetben a környezeti hatásokra adott reakciók formálják, természetes tehát folyamatos változása.¹¹

Kukorelli István szerint identitásképző elemek lehetnek fel például a történelmi hagyományokban, a keresztény értékekben vagy a nemzetben, mint közjogi fogalomban.¹² Az alkotmányos identitás és történelem, a hagyományok szoros kapcsolatát vallja Hanna Pitkin is, amikor arról ír, hogy az alkotmányos uralom az emberek korábbi tapasztalataiból vezethető le és „kevésbé valami, ami nekünk van, mint inkább valami, amik mi vagyunk.”¹³

Biljana Kostadinov szerint az alkotmányos identitás a nemzeti identitás speciális formája. A nemzeti identitással kapcsolatban pedig kiemeli: tudatos és tudattalan elemek összességéről beszélünk, amelyek kialakítják a kötődést egy bizonyos közösség felé – értelmezése szerint tehát egy pszichológiai és szociológiai jelenségről van szó.¹⁴ Rupert Scholz, a párbeszéd és identitás nemzetközi konferencián arra a megállapításra jutott, hogy globális polgárságról, vagy ehhez hasonló fogalomról nem lehet beszélni, éppen ellenkezőleg, a polgárok mind a mai napig saját identitásukat követelik. Véleménye szerint *„az európai polgárok megkövetelik, hogy saját értékrendjükkel azonosulhassanak és így politikai és kulturális fogódzók után kutatnak a saját értékrendjükben, amelyet egyre kisebb egységekben keresnek, menedékként*

*a globalizálódó világgal szemben.*¹⁵ Varga Zs. András pedig a teljesség igénye nélkül az alkotmányos identitás körébe sorolja az állami és nemzeti öndefiníciót, a történeti, nemzeti és jogi hagyományokat, valamint különösen azokat az alkotmányos értékeket, amelyek nem tartoznak az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 2. cikke szerinti *közös értékek* közé.¹⁶ A dinamikus-nemzeti halmazt alkotó gondolatok közös nevezőjét tehát úgy lehetne összegezni: az alkotmányos identitás tartalmi kereteinek meghatározása közben valójában a *„kik vagyunk mi?”* és *„Hogyan váltunk azzá, akik vagyunk?”* kérdésekre keresik a választ.

A statikus-nemzeti viszonyulásra jó példa Michel Troper koncepciója, aki szerint az alkotmányos identitás meghatározott princípiumokat jelent. Meglátása szerint éppen ez lehet alkalmazásának egyik legfontosabb funkciója, megkülönböztetve azt a többi normától. *„Ezekre lehet támaszkodni abban az esetben, ha az alkotmányosságot olyan veszély fenyegeti, melynek következtében az alkotmány elveszítené kapcsolatát az emberekkel, vagy a nemzettel, melynek védelmére hivatott.”*¹⁷ Troper megközelítése szorosan összekapcsolja az alkotmányt a nemzettel, ugyanakkor a nemzet védelmét helyezi az alkotmányos identitás funkciójának középpontjába, ami stabilitást, valamint állandóságot feltételez a princípiumokkal összefüggésben.

Egy univerzalista vízió

Egy további kategóriát képez a dinamikus-univerzalista pár, amely szintén inkább a szakirodalomban lelhető fel, mint a gyakorlatban. Michel Rosenfeld álláspontja szerint például a modern alkotmányos identitás elválasztandó a nemzeti identitástól.^c A szerző az „emberi jogi patriotizmus”^d fogalmában gondolkodva hangsúlyozza, hogy egy közösség identitása, tehát a szükséges kohézió, amely a közösség tagjai közötti szolidaritás szempontjából elengedhetetlen, az emberi jogi patriotizmus fogalmával teremthető meg. Elmondása szerint *„az alkotmányos identitás maga egy bonyolult és változó viszonyrendszerben alakul ki és át, gyakran a pozitív azonosulás mellett kifejezetten negatív attitűdökre, elutasításra építve. Az alkotmányos identitás egyik*

^c Lásd Michel Rosenfeld: Constitutional identity. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford Handbooks Online. May 2012.

^d „A könyvbeli javaslat szerint az alkotmányos patriotizmus helyett egy emberi jogi patriotizmusra és – ehhez kapcsolódóan – az „alkotmányos szükségszerűsége” építve képzelhető el egy nemzetek feletti alkotmányos identitás.” Körtvélyesi Zsolt: Alkotmányosság a nemzeteken túl: Az alkotmányos identitás egy természetrajza. [Fundamentum17. évf. 1. sz. \(2013.\)](#) 118.

fontos jellemzője, hogy különbözik a nemzeti identitástól, a „nacionalista patriotizmus” esetenként kirekesztő felfogásával pedig szükségképpen szembehelyezkedik. Kifejti továbbá, nehéz megválaszolni azt a kérdést, hogy „mi hoz létre pozitív azonosulást egy transznacionális vagy globális alkotmányos identitás esetén – még ha a nemzeti keretek meghaladásának első lépését az imént említett szembenállás meg is teremti.”¹⁸ Az „alkotmányos szükségszerűsége” épülő, nemzetek feletti identitás az emberi jogi patriotizmus, pontosabban a „patrióták” részéről feltételez egyfajta tevőleges magatartást, az emberi jogok védelméért folytatott harcot, amelynek eredményei fokozatosan a globális alkotmányos identitás részévé válnak.

2.A magyar alkotmánybíróság az alkotmányos identitásról

Tartalmi keretek

Ha európai kontextusban vizsgáljuk az alkotmányos identitás fogalmának megjelenését, azt mondhatjuk, hogy a lisszaboni szerződés ratifikációjakor került előtérbe az erre történő hivatkozás a gyakorlatban, tehát az alkotmánybírósági gyakorlatban ekkortól játszik fontosabb szerepet. Éppen ezért Európában, pontosabban az Európai Unió területén a fogalom az uniós tagság legégetőbb kérdéseitől, tehát a szuverenitás védelmétől, az *ultra vires* jogi aktusok következményeinek feltárásától elválaszthatatlan, mondhatni védekező, defenzív tartalmi kerettel bír.^e Ez a védekező pozíció implicite a legtöbb uniós tagállam alkotmányos identitás megközelítésében felismerhető. A magyar alkotmánybíróság „Lisszabon határozata”¹⁹ azonban nem tartalmazott az alkotmányos identitás védelmére utaló megállapítást. A többségi döntésben történő megjelenésére várni kellett, azonban párhuzamos indokolásokban, különvéleményekben korábban is felbukkant a fogalom. Trócsányi László például a „Lisszabon döntéshez” fűzött párhuzamos indokolásában az elsők között alkalmazta, Varga Zs. András pedig a

^e *Ultra vires* jogi aktusról akkor beszélhetünk, ha az Európai Unió valamely intézkedésével túllépi a neki az alapszerződésekben biztosított hatáskört.

23/2015 (VII.7.) AB határozathoz fűzött különvéleményt, amelyben amellet érvelt, hogy a magyar állam nem köteles feladni alkotmányos identitását egy EJEB döntésre való tekintettel.²⁰ Ennek ellenére az első olyan többségi döntés, amelyben részletekben elemzi a testület az alkotmányos identitás funkcióját és tartalmát, a 22/2016 (XII. 5.) AB határozat (alaphatározat), amelyet a bevándorlási kvótákról szóló uniós döntés vizsgálatának lezárásaként hozott.

A testület e határozatában a következőképpen összegezte az identitás lényegét: *„A magyar Alkotmánybíróság az alkotmányos identitás fogalma alatt Magyarország alkotmányos önazonosságát érti, és tartalmát az Alaptörvény egésze, illetve egyes rendelkezései alapján, az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerint azok céljával, a Nemzeti Hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányival összhangban, esetről esetre bontja ki.”*²¹ Az Alkotmánybíróság fogalom meghatározása tehát valójában egy értelmezési keret meghatározása, amelyben a testület a jövőben esetről esetre határozza meg az identitásképző értékeket. Ezen keret kialakítását tulajdonképpen az R) cikk (3) bekezdésére²² történő utalással végzi el, amely alapján a jövőben a testület a Nemzeti hitvallás, a történeti alkotmány vívmányai, valamint az alaptörvényi rendelkezések és azok célja alapján dönti el, hogy mely értékek tartoznak az alkotmányos identitás körébe. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, az R) cikk ezen rendelkezése egyébként is kötelezően alkalmazandó értelmezési elvként szolgál, nem csak az alkotmányos identitás, de a testület minden Alaptörvény értelmezésével összefüggő eljárásában is, így tulajdonképpen ez az utalás nem visz közelebb az alkotmányos identitás tartalmának meghatározásához.²³

A magyar testület tehát maga mondja ki, hogy nem rendel definíciót a fogalomhoz, csupán egy értelmezési keretet, de emellett a határozatban szerepel egy példálózó felsorolás is, amely a bizonyosan e körbe tartozó értékek egy részét tartalmazza. A határozat szerint ugyanis konkrétan meghatározhatók azon értékek, *„amelyek azonosak a ma általánosan elfogadott alkotmányos értékekkel: a szabadságjogok, a hatalommegosztás, a köztársasági államforma, a közjogi autonómiák tisztelete, a vallásszabadság, a törvényes hatalomgyakorlás, a parlamentarizmus, a jogegyenlőség, a bírói hatalom elismerése, a velünk élő nemzetiségek védelme. Egyebek mellett ezek történeti alkotmányunk olyan vívmányai, amelyeken az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik.”*²⁴

Az alkotmányos identitást tárgyaló döntés elemzésekor nem mehetünk el a következő, korábban már említett, esszenciális megállapítás mellett sem. Az alkotmánybíróság ugyanis kimondta, hogy *„Magyarország alkotmányos önazonossága nem statikus és zárt értékek jegyzéke.”*²⁵ Megállapította továbbá, hogy az alkotmányos önazonosság olyan érték, amelyet nem az Alaptörvény hoz létre, azt az Alaptörvény csak elismeri.²⁶ Ezt megerősítendő az Alkotmánybíróság tárgyalt határozatában még azt is megállapítja, hogy az alkotmányos önazonosságról nem lehet lemondani, *„attól csak a szuverenitás, az önálló államiság végleges megszűnése foszthatja meg Magyarországot.”* A rendszertani kérdések vizsgálatakor már utaltam arra a kettősségre, amely a magyarországi alkotmányos identitás fogalom alkotmánybírósági meghatározásából fakad.

A Nemzeti hitvallásra, a történeti alkotmány vívmányaira való hivatkozás, valamint a politikai/jogi kontextus – az integrációval szembeni önmeghatározás, az EUSZ 4. cikkére hivatkozva –, amelyben a határozat született, mind egy, a nemzeti identitással szoros kapcsolatban álló értékhalmozatot jelölnek ki. Ennek ellenére, amikor példálózó felsorolást ad a biztosan e körbe tartozó elemekről, akkor a ma általánosan elfogadott alkotmányos értékeket sorolja fel. Dogmatikai szempontból tehát fontos hangsúlyozni, a fogalom magyarországi alkalmazását megnehezíti mind a statikus-dinamikus, mind a nemzeti-univerzalista kategóriapár irányában fennálló tisztázatlanság. Egy dologhoz azonban nem fér kétség, az alkotmányos identitás meghatározhatóságának vizsgálatakor kiemelt szerephez jut a Nemzeti Hitvallás tartalma és a történeti alkotmány vívmányainak behatárolása.

A Nemzeti hitvallás és a történeti alkotmány vívmányai

Egy preambulum akkor válik elválaszthatatlanná az alkotmányos identitás tartalmától, ha az alkotmányozó hatalom az alkotmányt, mint írott szöveget olyan eszköznek tekinti, amelyen keresztül egy nép meghatározza önmagát.²⁷ Egy ilyen célokkal rendelkező alkotmányozó hatalom számára rendkívüli jelentőséggel bírhat a preambulum megszövegezése, amely adott esetben meghatározhatja azokat a kereteket, melyeken belül az alkotmányos identitás értelmezhető.²⁸ A preambulum sokak szerint a nemzeti identitás legfőbb alkotmányjogi dokumentuma, hiszen minden közösségnek kell, hogy legyen egy konszenzusra épülő szimbólumrendszere.²⁹ Vannak evidens szimbólumok, mint a nemzeti ünnepek, a Himnuszunk, a címerünk, a

nemzeti lobogónk... Vannak azonban olyan értékeink, amelyek a magyar történelem sajátos termékei, és amelyekre nagy hangsúlyt kell fektetni a Nemzeti hitvallás identitás szempontú vizsgálatakor.

Kukorelli István ezt úgy fogalmazta meg, hogy Magyarországon a preambulum létét külön indokolhatja a nemzeti szuverenitásért, függetlenségért folytatott évszázados harc is. Azt a szuverenitás-deficitet, amellyel Magyarország évszázadokon át küzdött éppen a nemzeti szimbólumrendszerrel sikerült áthidalni. A történelmi alkotmány, a szentkorona eszme és a nemzeti jelképek tették jogfolytonossá a magyar államot.³⁰ Egy ilyen történelemmel rendelkező államban ezért még inkább kiemelt szempont lehet ezen értékek deklarálása és megőrzése.

Pataki Ferenc szociálpszichológus ugyan nem a jog oldaláról közelítette meg a kérdéskört, azonban az előbb leírtakhoz nagyon hasonló megállapításokat tett, nem csupán Magyarországra, hanem egész Kelet-Európára vonatkozóan. Szerinte ugyanis *„Európa keleti tájain..., ahol a történelem gyökeres fordulatai éles és nemritkán indokolatlan cezúrákkal metszették szét a nemzeti és a társadalmi lét folytonosságát, s ahol a forradalmi változások a mobilitási, migrációs és városiasodási folyamatok révén milliók hagyományos életvitelét billentették ki a megszokott kerékvágásból, a tavaszi jégzajlás módjára még inkább egymásra torlódtak az egyén társadalmi helyzetét és személyes integráltságát átalakító változások. Az elgyökeretelenedés ott lappang milliók önértékelésében, élményeiben és hangulataiban.*³¹ Egy olyan történelmi tapasztalattal rendelkező országnak, mint amilyen Magyarország, éppen ezért nagy jelentőséggel bír a nemzeti önmeghatározás. Ezzel az öndefinícióval az alkotmányozó hatalom nem maradt adós. A Nemzeti Hitvallás alapján az *„Alaptörvényünk jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret, amely kifejezi a nemzet akaratát, azt a formát, amelyben élni szeretnénk*”.³² „A cél az volt, hogy az Alaptörvény preambuluma a nemzeti identitás megfogalmazásának részévé váljon.”³³ Így Magyarországon a preambulum kétségtelenül a alkotmányos/nemzeti önmeghatározás vizsgálatának egyik legfontosabb szövege.

A történelmi alkotmány vívmányainak értékhalmaza körül felmerülő kérdések a következőképpen foglalhatók össze. A történelmi alkotmány vívmányaira történő utalás

nem számít nóvumnak a magyar alkotmányjogban. Már az Alaptörvény R) cikke, mint új alkotmányos rendelkezés előtérbe helyezte a történeti alkotmány fogalmát. Mivel már egyébként is létezik egy kógens rendelkezés, amely kötelezővé teszi a történeti alkotmánnyal összhangban történő jogértelmezést, így még nagyobb a jelentősége annak, hogy mit takar pontosan a fogalom. Az Alkotmánybíróság gyakorlata eddig nem rajzolt ki egzakt meghatározást, és a szakirodalomban is eltérő nézetekkel találkozunk.³⁴

Horváth Attila megfogalmazásában a történeti alkotmány „*a történelmi fejlődés különböző időszaiban alkotott törvényeket és szokásjogi szabályait foglalja magában.*” Ami az időintervallumot illeti, a szerző Szent Istvántól a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások eredményeként megalkotott 1989. évi XXXI. törvényig veszi végig a történeti alkotmány legfőbb értékeit.³⁵ Trócsányi László szerint a történeti alkotmány tekintetében létezik egy időkeret: álláspontja szerint valószínűleg az 1848. évi törvények tartoznak ide, azt követően pedig a kiegyezési törvénytől az első világháborúig kell figyelembe venni a jogszabályokat.³⁶ A vívmány meghatározása pedig még a történeti alkotmány „joganyagának” feltárásánál is ellentmondásosabb és nehezebb feladat. Jakab András szerint a vívmány kifejezésre azért volt szükség, hogy a rendi államhoz kötődő elemeket kiszűrjék az alkalmazandó, számításba vehető jogintézmények közül.³⁷

Sólyom László szerint viszont a vívmányok csak úgy értelmezhetőek, ha ezalatt a „láthatatlan alkotmányt”^f értjük, amelynek helyébe kerülnek a tárgyalt vívmányok.³⁸ A történeti alkotmány vívmányainak, mint az értelmezési keret egyik fontos elemének körülhatárolásához tehát külön elemezni kell a történeti alkotmányra utaló alkotmánybírósági határozatokat, valamint nem hagyhatók figyelmen kívül a szakirodalom interpretációi sem. Van olyan álláspont, amely szerint az Alaptörvényben szereplő „összhang” kifejezés^g félrevezető lehet, hiszen az összhang követelményéből következik, hogy amennyiben nincsen összhang, úgy a két joganyag közül választani kell egyet, amelynek elsőbbsége van a másikkal szemben. E megközelítés szerint itt egy kollízió feloldásáról van szó, amelyre nincsen kellő iránymutatás.³⁹

^f Lásd 23/1990 (X. 31.) AB határozat, Sólyom László párhuzamos véleménye.

^g R) cikk (3) 3) Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival **összhangban** kell értelmezni.

Varga Zs. András ezzel szemben úgy érvel, hogy ahhoz, hogy a történeti alkotmány alkalmazható legyen, három feltételnek kellene teljesülnie: érvényesnek, hatályosnak és azonosíthatónak kell lennie. Mivel álláspontja szerint ennek a bizonytalan tartalmú jogi fogalomnak csak egy hosszú folyamat eredményeként lehet kikristályosodott értelme, arra a következtetésre jut, hogy a történeti alkotmány ma nem alkalmazható, a normák valójában nem léptek hatályba, inkább csak identitásképző elemként jelennek meg. A történeti alkotmány értelmezési keretként került meghatározásra, de ettől függetlenül hatálytalan joganyag maradt.⁴⁰

3. Alkotmányos identitás az Alaptörvényben

Az Alkotmánybíróság fentebb elemzett, alkotmányos identitást taglaló alaphatározatán kívül az Alaptörvény is tartalmaz kifejezett rendelkezéseket az alkotmányos identitás védelméről.

Kezdetben, az alaptörvény elfogadását követően az Alkotmánybíróságnak a Nemzeti Hitvallás által megadott értelmezési keretből kellett levezetnie az önazonosság védelmének kívánalmát. Az alaphatározat meghozatalát követően, főként a tömeges migráció politikai realitása okán sor került azonban az Alaptörvény hetedik módosítására, amelynek következtében a joganyag már explicite is tartalmaz az „identitáskontrollal” kapcsolatos rendelkezéseket. Az alkotmányozó módosításhoz fűzött általános indokolása szerint a módosítás célja, hogy *„védje a nemzeti szuverenitást és tiltsa idegen népesség Magyarországra telepítését. Az alaptörvény-módosítás részeként a szuverenitás és az alkotmányosság védelme érdekében kiegészül a Nemzeti hitvallás. A jövőben - összhangban az Alkotmánybíróság döntéseivel - az állam szerveinek kötelezettsége lesz az alkotmányos önazonosság védelme.”*⁴¹ A módosító javaslatot 2018 májusában nyújtották be, a rendelkezések 2018. június 29-től hatályosak.

A Nemzeti Hitvallás új passzusa a következőképpen hangzik: *„Valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége.”* Az alkotmányozó tehát - az indokolásban is megfogalmazott célt szem előtt tartva - követte az alkotmánybíróság által megrajzolt nyomvonalat, és maga is a történeti alkotmánnyal szorosan összekapcsolta az önazonosság védelmének

kérdését. A Nemzeti Hitvalláson kívül egyes rendelkezések is kiegészültek. Az R) cikk egy (4) bekezdéssel, amely alapján *„Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége.”*

Az „csatlakozási klauzula”⁴² uniós tagállamokkal közös hatáskörgyakorlásra történő felhatalmazást tartalmazó rendelkezése is kiegészült. Az új szövegrész alapján a közös hatáskörgyakorlás *„nem korlátozhatja Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát.”* A módosítás indokolása szerint *„a tagállam nemzeti identitásának meghatározása értelemszerűen az adott állam és az azt alkotó politikai közösség legalapvetőbb, elvitathatatlan joga, amely elsősorban, de nem kizárólag, annak alkotmányában jelenik meg. Helyénvaló ezért, hogy egy állam politikai közössége az alkotmányozón keresztül az állam nemzeti identitásának egyes alkotóelemeit az alkotmányban rögzítse.”*⁴³

E módosítások kapcsán szintén megállapítható, hogy az alkotmányozó hű maradt a testület 2016-ban meghozott alaphatározatához, az Alaptörvény az abban foglaltaknak megfelelően módosult, azonban az alkotmányozó valamivel tovább is ment. Az Alaptörvényben ugyanis immáron taxatív felsorolt értékek szerepelnek, amelyek biztosan a nemzeti/alkotmányos identitás részét képezik – a Magyarország területi egységére, népességére, államformájára, állami berendezkedésére vonatkozó rendelkezési jog.

A migrációs válság okán elfogadott szabályokon felül 2020-ban újabb, az alkotmányos identitást is érintő alaptörvény módosítás született. A 2020 novemberében benyújtott kilencedik alaptörvény módosítás a pandémia okozta válsághelyzet alkotmányos hátterének rendezése mellett családvédelmi rendelkezéseket is tartalmazott. A gyermekek jogairól szóló XVI. cikk (1) bekezdésének kiegészítése szerint így *„Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonossághoz való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést.”*

E módosításra az alkotmányozó szerint azért volt szükség, mert *„a nyugati világban tapasztalható új, modern ideológiai folyamatok – melyek a férfi és női nem teremtettsége iránt ébreszt kétségeket – azonban veszélyeztetik a gyermekek Alaptörvényben foglalt egészséges fejlődéshez való jogát.”*⁴⁴ A módosítás indokolása

szerint ahhoz, hogy garantálható legyen a gyermekeknek e joga, az államnak a rendelkezésére álló összes eszközzel meg kell védenie azt. A módosítás ennek megfelelően *„biztosítja a gyermekek számára Magyarország alkotmányos identitásán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést, egyértelmű alapokat teremtve ahhoz, hogy a felnövekvő nemzedék valamennyi tagja Magyarország magyar identitását, szuverenitását, a kereszténység nemzetmegtartó szerepét megismerhesse és megóvhassa.”*⁴⁵

Az alkotmányos identitás a felsorolt alkotmányos rendelkezések következtében az elmúlt években Magyarországon a tételes jog szerves részévé vált. Már nem csupán politikai fogalom, hanem olyan jogelv, amelynek értelmezése az Alkotmánybíróság kiemelt feladatai közé tartozik, és amelynek érvényesítése az összes állami szerv feladata, akár az európai uniós jogi aktusok ellenében is. Az Alaptörvénybe „beemelt” önazonosság fogalom tartalma pedig egyértelműen az integrációval szembeni határok felállításának célját szolgálja, így az értelmezési keret továbbra is nemzet specifikus, valamint statikus jegyeket hordoz.

4. Összegzés

Az alkotmányos identitás tartalmi megközelítése a szakirodalom és az egyes nemzeti alkotmánybíróságok e fogalmat körüljáró határozatai alapján négy kategóriába sorolható. Az értelmezés lehet nemzeti, vagy univerzalista, attól függően, hogy nemzetspecifikus értéket, vagy inkább nemzetközi jogelveket, univerzális értékeket sorolunk e körbe. Emellett a fogalom elhelyezhető a dinamikus-statikus értelmezés terében is, aszerint, hogy a fogalmat egykor kialakult, meglévő értékhalmozásként fogjuk fel, vagy folyamatosan változó tartalommal látjuk el.

A magyar alkotmánybíróság 22/2016. AB határozata, amely az alkotmányos identitással összefüggő alaphatározatnak tekinthető, leginkább a nemzeti – dinamikus kategóriapárba sorolható, bár a testület érvelésében megjelenik mind a statikus értékek halmazára, mind az egyes univerzális értékekre történő hivatkozás, az összképet nézve mégis inkább az említett besorolás tűnik mérvadónak. A magyar testület szoros kapcsolatba állította az alkotmányos identitás tartalmát a Nemzeti Hitvallással, valamint a történeti alkotmány vívmányaival. A történeti alkotmány vívmányainak pontos feltérképezése még várat magára, a jövőben az

alkotmánybíróság feladata lesz annak meghatározása, hogy pontosan mely értékeket sorolja e körbe.

A 2018-ban elfogadott hetedik alaptörvény módosítás főként az alkotmánybíróság 2016-os alaphatározatában foglaltakat emelte alaptörvényi szintre, mind az identitáskontrollal, mind a fogalom tartalmával összefüggésben, de az alkotmányozó meg is határozott bizonyos értékeket, amelyek biztosan Magyarország alkotmányos identitásának részét képezik.

Felhasznált irodalom

- ABLONCZY, Bálint: Az alkotmány nyomában. *Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergellyel. Elektromédia, 2011. 37.*
- CSINK, Lóránt: Az Alaptörvény identitása – honnan hová? In: Tóth Judit (szerk.): *Tanulmányok Dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus LXXVIII. Szeged, 2015. 134-141.*
- HORVÁTH, Attila: Az alkotmányozáshoz. *A magyar történeti alkotmány tradíciói. Alkotmánybírósági Szemle 2011/1. 45.*
- JACOBSON, Gary J.: Az Alkotmányos identitás változásai. *Fundamentum 2013. 1.*
- JACOBSON, Gary J.: Constitutional identity. *The Review of Politics 68. 370., 373. (2006).*
- JAKAB, András: Az Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. HVG-ORAC, Budapest 2011.
- KÉRI, Veronika – Pozsár-Szentmiklós Zoltán: Az Alkotmánybíróság határozata az Alaptörvény E) cikkének értelmezéséről. *Jogesetek Magyarázata 2017/1–2. sz. <https://jema.hu/article.php?c=469> (2021.06.20.)*
- KÉRI, Veronika: Gondolatok az alkotmányos identitásról. *Magyar jog. 2017. 7-8-sz.*
- KOSTADINOV, Biljana: Constitutional identity. *Iustinianus Primus Law Review 2012. Vol. 3:1. 10.*
- KÖRTVÉLYESI, Zsolt: Alkotmányosság a nemzetén túl: Az alkotmányos identitás egy természetrajza. *Fundamentum 17. évf. 1. sz. (2013.) (2021.06.20.)*
- KUKORELLI, István: Az Alaptörvény és az EU. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás. 2013. 1. sz.*
- KUKORELLI, István: Az új Alaptörvény bevezető gondolatai. In: *Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet. Méry Ratio Kiadó, Debrecen, 2014.*
- KUKORELLI, István: Közjogi értékeink a preambulumban. In: *Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet. Méry Ratio Kiadó, Debrecen, 2014.*
- PATAKI, Ferenc: Identitás – személyiség - társadalom. In: *Lengyel Zsuzsanna: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1997. <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szociálpszichologia/ch10s06.html#id587280> (2021.06.20.)*
- PITKIN, Hanna Fenichel: The Idea of a Constitution, *Journal of Legal Education, 1987/37, 167–71, 169.*
- ROSENFELD, Michel: Constitutional identity. *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford Handbooks Online. May 2012.*

- VARGA ZS., András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény közens rendelkezéseiben. *Iustum Aequum Salutare* 2016/4. http://epa.oszk.hu/02400/02445/00042/pdf/EPA02445_ias_2016_04_083-089.pdf (2021.06.20.)
- VÖRÖS, Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Közjogi Szemle* 2016/4. 44-57.

Végjegyzet

¹Gary J. Jacobsohn: Az Alkotmányos identitás változásai. *Fundamentum* 2013. 1. 9.

²Gary J. Jacobsohn: Az Alkotmányos identitás változásai. *Fundamentum* 2013. 1. 9.

³Kéri Veronika: Gondolatok az alkotmányos identitásról. *Magyar jog*. 2017. 7-8- sz.

⁴BVerfG, 2 BvE 2/08 vom 30. 6. 2009.

⁵22/2016 (XII. 5.) AB határozat [64-65]

⁶22/2016 (XII. 5.) AB határozat [67] Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy Magyarország alkotmányos önazonossága olyan alapvető érték, amelyet nem az Alaptörvény hoz létre, azt az Alaptörvény csak elismeri. Az alkotmányos önazonosságról ezért nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, attól csak a szuverenitás, az önálló államiság végleges megszűnése foszthatja meg Magyarországot. Az alkotmányos önazonosság védelme ennek megfelelően mindaddig az Alkotmánybíróság feladata marad, amíg Magyarország szuverenitással rendelkezik. Ebből következően a szuverenitás és az alkotmányos önazonosság számos ponton érintkezik egymással, így a rájuk vonatkozó két kontrollt egyes esetekben egymásra tekintettel kell elvégezni.

⁷22/2016. (XII. 5.) AB határozat [109]

⁸Kéri Veronika – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán: Az Alkotmánybíróság határozata az Alaptörvény E) cikkének értelmezéséről. *Jogesetek Magyarázata* 2017/1–2. sz. <https://jema.hu/article.php?c=469>

⁹Gary J. Jacobsohn: Az Alkotmányos identitás változásai. *Fundamentum* 2013. 1. sz. 7.

¹⁰Gary J. Jacobsohn: Constitutional identity. *The Review of Politics* 68 (2006). 370., 373. 17

¹¹Csink Lóránt: Az Alaptörvény identitása – honnan hová? In: TÓTH Judit (szerk.): *Tanulmányok Dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus LXXVIII. Szeged, 2015. 134-141.

¹²Kukorelli István: Az Alaptörvény és az EU. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*. 2013. 1. sz. 6.

¹³Hanna Fenichel Pitkin: The Idea of a Constitution, *Journal of Legal Education*, 1987/37, 167–71, 169.

¹⁴Biljana Kostadinov: Constitutional identity. *Iustinianus Primus Law Review* 2012. Vol. 3:1. 10.

¹⁵Rupert Scholz: A globalizáció és az identitás, mint a nemzeti alkotmányok megerősítése. A beszéd elhangzott: Párbeszéd és identitás nemzetközi konferencia. Budapest, 2015. április 23-24.

¹⁶Varga Zs. András: Végleges szuverenitás, vagy korlátozott hatáskör-transzfer? *Fontes Iuris* 2016/1. 11.

¹⁷Michel Rosenfeld: Constitutional identity. *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford Handbooks Online. May 2012. 4.

¹⁸Körtvélyesi Zsolt: Alkotmányosság a nemzetén túl: Az alkotmányos identitás egy természetrajza. [Fundamentum](#) 17. évf. 1. sz. (2013.) 118.

¹⁹143/2010. (VII. 14.) AB határozat

²⁰23/2015 (VII.7.) AB határozat [83]-[98]

²¹22/2016 (XII. 5.) AB határozat [64]

²²R) cikk (3) Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.

²³Az R) cikk (3) bekezdés történeti alkotmány vívmányairól, mint az Alkotmánybíróság számára kötelezően alkalmazandó érvelési elvről és az ezzel összefüggő egyes kérdésekről lásd: Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Közjogi Szemle* 2016/4. 44-57.

- ²⁴ 22/2016 (XII. 5.) AB határozat [65]
- ²⁵ 22/2016 (XII. 5.) AB határozat [65]
- ²⁶ 22/2016 (XII. 5.) AB határozat [67]
- ²⁷ Gary J. Jacobsohn: Az Alkotmányos identitás változásai. *Fundamentum* 2013. 1. sz. 7-10.
- ²⁸ Gary J. Jacobsohn: Az Alkotmányos identitás változásai. *Fundamentum* 2013. 1. sz. 7-10.
- ²⁹ Kukorelli István: Az új Alaptörvény bevezető gondolatai. In: Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet. Méry Ratio Kiadó, Debrecen, 2014. 167.
- ³⁰ Kukorelli István: Közjogi értékeink a preambulumban. In: Magyarországot saját alkotmánya nélkül kormányozni nem lehet. Méry Ratio Kiadó, Debrecen, 2014. 126.
- ³¹ Pataki Ferenc: Identitás – személyiség - társadalom. In: Lengyel Zsuzsanna: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
<https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szocialpszichologia/ch10s06.html#id587280>
- ³² Magyarország alaptörvénye. (2011. április 25.)
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>
- ³³ Ablonczy Bálint: Az alkotmány nyomában. *Beszélgetések Szájer Józseffel és Gulyás Gergellyel. Elektromédia*, 2011. 37.
- ³⁴ Vö. Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Közjogi Szemle* 2016/4. 44-57.
- ³⁵ Horváth Attila: Az alkotmányozáshoz. *A magyar történeti alkotmány tradíciói*. Alkotmánybírósági Szemle 2011/1. 45.
- ³⁶ Trócsányi László: Az alkotmányozás dilemmái *HVG-ORAC*, Budapest, 2014. 44.
- ³⁷ Jakab András: Az Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei. *HVG-ORAC*, Budapest 2011. 198.
- ³⁸ Dicsérte és kritizálta is az új alkotmányt Sólyom. 2011. április 15. 12:56
http://mandiner.hu/cikk/20110415_solyom_az_uj_alkotmanyrol
- ³⁹ Vörös Imre: A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában. *Közjogi Szemle* 2016/4.
http://hvgorac.hu/pdf/KJSZ_201604_44_57_VorosImre.pdf 54.
- ⁴⁰ Varga Zs. András: Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezéseiben. *Iustum Aequum Salutare* 2016/4.
http://epa.oszk.hu/02400/02445/00042/pdf/EPA02445_ias_2016_04_083-089.pdf 87.
- ⁴¹ T/332. számú javaslat, Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása.
<https://www.parlament.hu/irom41/00332/00332.pdf> (2021.06.26.)
- ⁴² Alaptörvény E) cikk
- ⁴³ T/332. számú javaslat, Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása.
<https://www.parlament.hu/irom41/00332/00332.pdf> (2021.06.26.)
- ⁴⁴ T/13647. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról
https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf?fbclid=IwAR32w_l4oWR6Vp4FpTTJapkfly_l_xl-qzMOaftG_XiDk9KcAGt58rSdkLc (2021.06.26.)
- ⁴⁵ T/13647. számú törvényjavaslat Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról
https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf?fbclid=IwAR32w_l4oWR6Vp4FpTTJapkfly_l_xl-qzMOaftG_XiDk9KcAGt58rSdkLc (2021.06.26.)